

Des
teutschen Ritters
Ulrich von Hutten
sämmliche Werke.

Gesammelt, und mit den erforderlichen Einleitungen,
Anmerkungen und Zusätzen herausgegeben

von

Ernst Joseph Herman Münch,
Doktor der Philosophie, ausserordentl. öffentl. Professor an der
Albert-Ludwigs Hochschule zu Freiburg im Breisgau.

Vierter Theil.

B e r l i n
im Verlag von G. Reimer,
gedruckt zu Schaffhausen bei F. Hurter.

1 8 2 4.

ULRICHI DE HUTTEN
EQUITIS GERMANI
O P E R A
QUÆ EXTANT
O M N I A.

COLLEGIT, EDIDIT, ANNOTATIONIBUS
ILLUSTRAVIT

ERNESTUS JOSEPHUS HERMAN. MÜNCH
PHILOSOPHIAE DOCTOR, ET IN ALMA UNIVERSITATE ALBERTO-LUDOVICIANA,
QUAE EST FRIBURGI BRISGOIORUM, PROFESSOR PUBL. EXTRAORD.

TOMUS QUARTUS.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor.

Vig.

BEROLINI
SUNTIBUS G. REIMER.
TYPIS F. HURTER SCAPHUSIAE HELVET
M. D. CCC. XXIV.

LXIV.

B u l l a

decimi Leonis

contra

errores Martini Lutheri et sequacium,

cum præfatione glossisque

Ulrichi de Hutten Eq.

E i n l e i t u n g.

Zu den Schriften, die auf der Ebernburg zu Ende des Jahrs 1520 gefertigt worden, gehört noch die

B V L L A

Decimi Leonis, contra errores Martini
Lutheri, et sequacium.

Nach diesem Titel folgt ein das Siegel der Bulle vorstellender Holzschnitt. Um denselben, zu beiden Seiten, stehn die Worte:

Astitit Bulla a dextris ejus; in vestitu
deaurato, circumamicta varietatibus.

Etwas weiter unten:

Vide lector, operæ pretium est. Adficieris.
Cognosces qualis pastor sit Leo.

Die Rückseite enthält das Sendschreiben an die Teutschen. Es ist so wie die zu Ende der Bulle an Leo X. gerichtete Anrede in Burkhard's *Comment. P. I. c. II. p. 140 etc.* abgedruckt, und steht auch in Wagenseil's Briefsammlung. Die *Edit.* ist in 4. und zählt 20 Blätter.

2.

Eine zweyte Ausgabe, ebenfalls in 4. und 20 Blätter stark, hat den nemlichen Titel, und

ist blos durch gröfsere *Typen* unterschieden. Beyde Ausgaben besafs Panzer.

Derselbe meldet, dafs von dieser Bulle ein Nachdruck zu Leipzig, jedoch ohne Huttens Kommentar erschienen, und auch in's Teutsche übersetzt worden sey, von welcher er zwey verschiedene Ausgaben in 4. besessen habe. Huttens Antheil an der Uebersetzung ist nicht ausgemittelt.

Die Bulle steht endlich auch noch nebst Huttens Glossen, Vorrede, und Epilog, in: *Lutheri Op. lat. Witteb. T. II. p. 51 sq.* ohne diese in: *Cherubini Bullarium magnum Roman. I. 610*; in *Raynaldi Annal. ad annum 1520. Tom. XX.* bey *Abr. Bzovius ad Ann. 1520 No. 3.* in *Harduini Concil. IX. 1591. Pfaffii introd. in hist. litt. theol. II. 42*; *Lünigii spicileg. eccles. Contin. I. p. 95*; *Gerdesii Monumen. ad hist. Luth. I. 129 und II. 15*; endlich in *Sattlers Gesch. des Herzogth. Würtemb. II. Beil 92.* teutsch ühersetzt, mit Huttens Glossen in der Jenaisch. und Walchischen Ausg. von Luthers Werken.

Ulrichus de Hutten, Eques, Germanis omnibus
Salutem.

Ecce vobis Leonis X. Bullam, viri Germani! qua remergentem ille veritatem Christianam remorari conatur, quam respiranti, longa tandem compressione, libertati nostræ, ne vires recipiat, ac plane reviviscat, objicit et opponit. Cui nos talia molienti non obsistimus? aut publico consilio, ne longius pervadat, neve aliquid pro hominis irrequieti cupiditate et audacia efficiat, multo ante cavenus? Quæso per vos immortalem Christum, quando opportunum tempus magis fuit, quando melior occasio dedit se aliquid Germano dignum nomine gerendi? Omnia videtis eo tendere, ut spes sit, quanta nunquam prius, extinctum iri hanc tyrannidem, isti morbo medicinam adfuturam. Quod audete tandem æ perficite! Non Lutherus agitur hoc in negotio, sed ad omnes pertinet, quicquid est. Nec in unum quempiam hic stringitur gladius, sed publice oppugnamur. Nolunt reclamari suæ tyrannidi, suas fraudes detegi nolunt, suosque aperiri fucos, suo furori obsisti, suæ græssaturæ impedimentum fieri. Hoc ipsum est, quod indignantur, quodque fremunt usque adeo, ut se minime decore agant ibi. Quod manifeste videntes vos, quid tandem agetis? quod consilium inibitis? Me quidem si audietis, Germanos esse vos meminueritis. Quæ una commonitio satis esse debet, ut hæc vindicetis. Ego nunc vestro

et communi nomine periclitor, sed libenter. Primum enim facti conscius mihi sum pulcherrimi: deinde non spero jam, sed pro certo habeo etiam, omnes vos eadem aliquando ausuros mecum. Hæc vero bulla, ut publicaretur nunc, auctor fui ob id, ut quum legeritis, facile ab una disceretis omnes. Valet! M. D. XX.

In Lutherum Bulla Leonis.

Prius quam te audiamus, Sanctissime, hujus memineris Apostolici, quod ad Philippenses scribitur: „Ne quis vos seducat ullo modo. Quoniam non adveniet Dominus, nisi venerit defectio prius, et revelatus fuerit homo ille scelerosus, filius perditus, qui est adversarius: et effertur adversus omnem, qui dicitur Deus, aut numen adeo, ut in templo Dei sedeat, ostentans se quasi Deum.“ Habes? Incipe Bullam.

Leo Episcopus, servus servorum Dei. a) Ad perpetuam rei memoriam. Exurge b) Domine, et judica c) causam tuam: memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipientibus d) fiunt tota die. Inclina aurem tuam ad preces nostras: e) quoniam surrexerunt vulpes f) quærentes demoliri g) vineam, cujus tu torcular calcasti solus: et ascensurus ad patrem, ejus curam, regi-

- a) Quid imperas igitur, et tanto cum fastu dominaris?
- b) Exurgat, sed vide ne magno tuo malo.
- c) Judicabit in magna expectatione nostra.
- d) Ah non insipientibus. Statim ad maledicta vertit se, atque hic est Leonis rugitus, quo de Sophonias propheta manifeste dicit, et multa ibi divus Hieronymus liberrime loquitur.
- e) Faceret, si æqua peteres.
- f) Viri fortes.
- g) Expurgare. Tu autem ubi pecuniam a Germanis quotidie emungis, sic te habes, ut qualibet vulpecula

men et administrationem Petro tanquam capiti, a) et tuo vicario, ejusque successoribus, b) instar triumphantis ecclesiæ, c) commisisti: exterminare nititur eam aper de silva, et singularis ferus depascitur eam. Exurge Petre, d) et pro pastoralis cura præfata, tibi (ut præfertur) divinitus demandata, intende in causam sanctæ Romanæ Ecclesiæ, matris omnium ecclesiarum, e) ac fidei magistræ: quam f) tu, jubente Deo, tuo sanguine consecrasti; contra quam, sicut tu præmonere dignatus es, insurgunt magistri mendaces, g) introducentes sectas perditionis h) sibi celerem interitum superducentes: i) quorum lingua ignis est, k) inquietum

fraudentior videaris. Tantum a leonina magnitudine, ad humilem et te indignam deflectis astutiam. Quod si talionem tibi nos reddere coges, poterimus et nos dicere, non vulpem jam te, sed asperius adhuc lupum Arabiæ vespertinum, quod munera capis, et justitiam vendis: ut in te propheticum illud exclamare conveniat: Væ pastoribus qui dispergunt et laerant.

a) Vide ubi fundet tyrannidem.

b) Multa hic monendus eras, si vacaret. Jam statim non audit te Christus. Mentiris enim quod odit ille.

c) Triumphans eccle-sia. O bellum commentum. Imo tu faciebas hoc Decime, et tu ille eras ferus leo, ob idque decrevimus oppugnare te.

d) Petrum Simon invocat. Sed prius ipsum audi dicentem tibi. Pascite quantum in vobis est gregem Christi, curam illius agentes non coacte, sed volentes: non turpiter affectantes lucrum, sed propenso animo, neque ceu dominium exercentes adversus clericos, sed ut sitis exemplaria gregis.

e) Tu dicis; nos haud agnoscimus.

f) Romanam dic, an universalem Christi?

g) Imo contra tua mendacia veritatis adsertores,

h) Te enim perdent, ob pessima tua merita:

i) In te hoc omnes Christus vertat.

k) Teque aduret.

malum, a) plena veneno mortifero: b) qui cælum amarum habentes, et contentiones in cordibus suis gloriantur, et mendaces sunt adversus veritatem. c) Exurge tu quoque, quæsumus, Paule, d) qui eam tua doctrina, ac pari martyrio illuminasti, atque illustrasti. e) Jam eniu surgit novus Porphyrius: f) qui sicut ille olim sanctos Apostolos injuste momordit, ita hic sanctos pontifices g) prædecessores nostros contra tuam doctrinam eos non obsecrando, sed increpando mordere, lacerare, h) ac ubi causæ suæ diffidit, i) ad convicia k) accedere non veretur, more hæreticorum: l) quorum (ut inquit Hie-

a) Futuræ securitatis incitamentum, publicum, et eximie opportunum, bonum.

b) Salutari medicina refertum.

c) Ne calumniare, imo veritatem nos adversus tuam oppressionem tuemur.

d) Exurget, etiam pro te contra inimicos tuos, si cum esse velis episcopus, talis sis qualem ipse esse voluit, inculpatus, irreprehensibilis, tanquam Dei dispensator, non præfractus, non iracundus, non turpiter lucro deditus, bonarum rerum studiosus, ut quæras non quæ tua sunt, sed aliorum, et hujusmodi: ut potens sis exhortari, secundum doctrinam sanam, et contradicentés convincere.

e) Posteriores vero sua perfidia, suisque sceleribus denigratam et commaculatam reddiderunt.

f) Nihil minus quam Porphyrius. Nam hic Evangelium Christi prædicat, ille impie oppugnabat.

g) Nequam præstigiatores, rapaces lupos, et devoratores dominici gregis.

h) Etiam perimere oportuit.

i) Diffidit vero; qui tam bonam habet; ut te ad metum jam adegerit. Aut potest diffidere, qui veritatis causam agit.

k) Acquam objurgationem.

l) Imo Christi, cujus est hoc: Væ vobis duces cæci!

ronymus) a) ultimum præsidium est, ut eum conspiciant causas suas damnatum iri, incipiant virus serpentis lingua diffundere: et cum se victos b) conspiciant, ad contumelias prosilire. Nam licet hæreses esse ad exercitationem fidelium, tu dixeris oportere, eas tamen c) ne incrementum accipiant d), neve vulpeculæ coalescant, in ipso ortu, tē intercedente, et adjuvante extingui e) necesse est. Exurgat f) denique omnis sanctorum, ac reliqua universalis ecclesia g), cujus vera sacrarum literarum interpretatione posthabita h), quidam, quorum mentem pater mendacii i) excæcavit, ex veteri hæreticorum instituto, apud semetipsos sapientes, scripturas easdem aliter quam Spiritus sanctus k) flagitet, proprio dumtaxat sensu, ambitionis, auræque popularis l) causa (teste Apostolo) interpretantur: imo vero torquent, et adulterant m): ita ut juxta Hieronymum, jam non sit evan-

et hoc: Væ vobis hypocritis et serpentibus progenies viperarum, etc. Licet ne igitur, corripere te quoque toties, tamque fœde labeatem?

a) Plenus est Hieronymi. O eruditionem!

b) Hui, victos!

c) Paulum erudit.

d) Id est, ne tuo lucro detrimentum adferant.

e) Ne interfice simplices columbas, accipiter Pontifex!

f) Ut cum scelerato malignantium concilio occidas tu.

g) Quam tu et sancti illi prædecesores tui abolevistis jam pene, et perdidistis.

h) Resumpta dic.

i) Rectius Leo diceret. Spiritus sanctus illustravit. Nam vos pater ille avaritiæ studio obcæcatos ad pessima omnia decernenda et facienda impulit toties jam.

k) Aliter quam pontificum avaritiæ et ambitioni conveniat. Desine tu vero: cujus tibi conscius ipse es, in aliis calumniari crimen.

l) Imo publicæ necessitatis cum tua venia dico.

m) Contra fieri omnes sani vident abs te hoc.

gelium Christi, sed hominis, aut quod pejus est Diaboli. a) Exurgat inquam præfata ecclesia sancta Dei, b) et una cum beatissimis Apostolis præfatis, apud Deum omnipotentem intercedat: ut purgatis ovium suarum erroribus, c) eliminatisque a fidelium finibus hæresibus universis, ecclesiæ suæ sanctæ pacem et unitatem d) conservare dignetur. e) Dudum siquidem, f) quod præ animi angustia et mærore g) exprimere vix possumus, fide dignorum relatu ac fama publica referente, ad nostrum pervenit auditum, h) imo vero proh dolor! i) oculis nostris vidimus, ac legimus, multos ac varios errores, quosdam videlicet jam per concilia, k) ac prædecessorum

-
- a) Ut nititur in alios transferre suum crimen. Nam adhuc aliud nihil audivimus agentem eum.
- b) Exurgeret, nisi tu opprimeres. Hoc unum obstat.
- c) Potius, ut abolita pastorum furacitate, et liberato ab ore eorum, ne sit ultra in escam ipsis, grege, pascat oves suas ipse in iudicio, et accubare faciat: quodque perierat, requirat, quod confractum erat, alliget, quod infirmum fuerat, consolidet, quod pingue et forte, custodiat. Ut tandem auferatur factio lascivientium, nec sint pastores qui pascant semetipsos, gregem vero Domini non pascant, sed dispergant et lacerent. Vos enim Leo, vos (o miseria!) convertistis in amaritudinem iudicium, et fructum justitiæ in absinthium. Vis quod petis impetrare?
- d) Adhuc nihil oravit quod impetratum vellet. Conscientiam hominis appello.
- e) Væ desiderantibus diem Domini. Amos V. Nam tu Leo ubi regnabis, siquando remergat illa a vobis demersa sanctorum ecclesia?
- f) Attende Romanam facundiam.
- g) Dolore intercepti lucri.
- h) Plane vidisti, siquid unquam vides.
- i) Scimus non sine magno tuo dolore vidisse te, sed ob id veritatem descrere non possumus.
- k) Conciliabula.

nostrorum constitutiones^{a)} damnatos, hæresim etiam Græcorum et Bohemicam^{b)} expresse continentes: alios vero respective^{c)} vel hæreticos, vel falsos, vel scandalosos, vel piarum aurium offensivos, vel simplicium mentium seductivos, ^{d)} a falsis fidei cultoribus: ^{e)} qui per superbam curiositatem, ^{f)} mundi ^{g)} gloriam ^{h)} cupientes, contra Apostoli doctrinam, plus sapere volunt quam oporteat: ⁱ⁾ quorum garrulitas (ut inquit Hieronymus) ^{k)} sine scripturarum autoritate non habere fidem, ^{l)} nisi viderentur perversam doctrinam, ^{m)} etiam divinis testimoniis,

a) Pulchras illas, ac suis dignas authoribus.

b) Quales, o Christe! hæreses.

c) Expresse, respective, pulchre, Romane.

d) In summa, sanam et orthodoxam opinionem, sed idcirco damnandam, quia per huiusmodi doctrinam non licebit jam ultra varie Germanos diripere nobis. Eru-diuntur enim ii, quorum superstitione quadam mirifica, infatuatæ mentes facile rapiuntibus nobis patebant. Quo fit, ut immensum præpediatur nobis lucrum, ita ut metus sit, multos fame perituros adhuc Romæ etiam ex creaturis illis nostris. Nos quidem in magna egestate regnabimus.

e) A tua perfidia alienis, ob idque Christo, et ab illo institutæ fidei per omnia deditis.

f) Id est, animosam veritatis curam, et studio patriæ pertinaci.

g) Christi ajo, cum ipse contra totus mundi sis.

h) Fatetur gloriam manere nos si pervincamus, quam nos nihil movet tamen.

i) Quam tibi utile est, tuæque expedit curiæ.

k) Hoc ne inquit Hieronymus? Tu vero quid toties Hieronymum allegas? Nonne ut hac adsuta purpura, male concinnatis tuos centones, adornatos reddas? Sed non cohæret. Itaque desiste in frivolo mendacio sancti viri auctoritatem prætexere tibi.

l) Neque habere debet, jam hoc contestamur.

m) Tibi quidem perversa semper fuit Evangelica illa, quam

male tamen interpretaris, a) roborare. A quorum oculis Dei timor recessit, b) humani generis hoste suggerente, c) noviter suscitatos, et nuper apud quosdam leviores d) in inclyta e) natione Germanica f) seminatos. Quod eo magis dolemus ibi evenisse, quod eandem nationem, et nos, et prædecessores nostri in visceribus g) semper gesserimus charitatis. h) Nam post translatum i) ex Græcis a Romana ecclesia, k) in eosdem Germanos imperium, l) iidem prædecessores nostri, et nos, ejusdem ecclesiæ advocatos, defensoresque m) ex eis semper

nos sequimur. Neque enim docet te facere, qui facis flagitiose multa.

- a) Neque enim e tuo commodo, sed ex Christi et sanctorum sententia.
- b) Pontificiæ tyrannidis metus, et superstitiosus Romanæ tyrannidis cultus.
- c) Erras. Neque enim potest Diabolus, cum sit pater mendacii, suggerere veritatem.
- d) Quomodo leves; qui tibi quoque tam potenti tyranno, tam cito graves esse ceperunt?
- e) Id est, quæ affatim pecuniam mittebat nobis: alio, qui barbara et stupida.
- f) Laudat Germaniam. Hoc unum reddit, toties incommodo ab se affectæ. Itaque adhuc in spe est reconciliationis, aliter non sic blande palparet.
- g) Devoraveratis enim, sed nunc revometis, et de ventre vestro extrahet illam Deus.
- h) At quæ esse potest charitas in tali tyranno: tam fraudulenter et subdole, tam violenter et improbe pecuniam ab amicis exigente, suffurante, emulgente, extorquente et eripiente.
- i) A collato olim beneficio commendat se Germanis, putans idcirco habere obnoxios. O fraudem!
- k) Illa enim transfert sæculi imperia, quo jure dic sodes!
- l) Opportuni videbantur enim quos infatuarent illi.
- m) Tu vero, quid agis interim ociose pastor, quando alios

accepimus. Quos quidem Germanos, catholicæ veritatis vere Germanos a), constat hæresum acerrimos opugnatores semper fuisse. Cujus rei testes sunt laudabiles b) illæ constitutiones Germanorum imperatorum pro libertate ecclesiæ c), proque expellendis exterminandisque ex omni Germania hæreticis d), sub gravissimis poenis e), etiam amissionis terrarum, et dominiorum, contra receptatores, vel non expellentes, olim editæ, et a nostris prædecessoribus confirmatæ f): quæ si hodie servarentur, et nos, et ipsi utique hac molestia careremus. g)

defendendo gregi substituis? Aut armis ecclesia non optimis vitæ exemplis, et sana doctrina defenditur?

- a) Utinam fuissent! Te enim diu jam expugnassent. Sed maleficis tuorum majorum præstigiis contigit, ut ad inanes fabulas diversæ hominum mentes, verum dignoscere neque verit. Quo respicere tandem Christus videtur. Jamque statim forte, secundum viam vestram faciet vobis, et secundum judicia vestra judicabit vos.
- b) Quam multa hic dicenda essent: sed parcendum iis qui posteris ipsi suis non pepercerunt. Dic mihi autem, quam vocas ecclesiæ libertatem? Et qua illi opus est? Licentiane diripiendi, fraudandi, omnes injuria, beneficio neminem afficiendi?
- c) Non degenerabit a virtute majorum suorum Germania, ne time: quædam etiam emendabit perperam ab illis instituta.
- d) Atqui non esse reor in Germania hæreticos hodie, nisi quos tu alis in communem perniciem.
- e) Satis gratificati tibi sunt.
- f) A vobis confirmari oportet, si quid statuunt nostri imperatores? O indignos hoc munere, qui ad aliorum præscripta imperant.
- g) Nos quidem carere decrevimus, magno, quæcunque fortuna sit, animo libertatem invasuri. Et jam non potestati quidem tuæ, sed improbitati resistimus. Tu

Testis est in concilio Constantiensi Hussitarum, a) ac Wiclevistarum, nec non Hieronymi Pragensis damnata ac punita perfidia. Testis est toties contra Bohemos Germanorum sanguis effusus. b) Testis denique est prædictorum errorum, seu multorum ex eis per Colonienses et Lovanienses universitates, c) utpote agri dominici piissimas, religiosissimasque cultrices, d) non minus docta quam vera, e) ac sancta confutatio, reprobatio, et damnatio. f) Multa quoque alia allegare possemus, g)

si nimium confidis, esse hic etiam leones memineris, si non satis sunt aquilæ.

- a) O præclarum concilium, quod nulla publica (ut debuit) libertas, sed vestra (quod pudendum est) tyrannis moderabatur, ut nunc Romæ nescio quid conciliabuli habes, in quo nuper statuerunt tandem copiistæ tui, animam esse immortalem.
- b) Cujus rei authores fuerunt sanguinarii Romanæ ecclesiæ episcopi, non digni quibus de loquerentur amice populi Septentrionis, nedum pro quibus ultro interirent. Laudas factum Decime, et pietatem colere vis videri; et Christi esse vicarius. Certe enim singularis est hæc feritas, probare quod effusus sit sanguis Christianus; cum, ut Cyprianus monet, conscientia episcopi conveniat, dare operam, nequis ipsorum culpa pereat.
- c) Laudat adulatrices meretriculas.
- d) Romanæ piraticæ, et pontificiæ dico grassaturæ.
- e) Ubi doctrina Leo, ubi veritas in iis enituit? Non te pudet de talibus ineptiis tam gravem ferre sententiam?
- f) Quam pulchrum est palpare Romanum pontificem. Sed nos nihil movet sententia sic leviter, sic præter iudicium lata. Nec nobis eripient Germaniam, garrulæ docteuclorum scholæ, post quam semel liberandam suscepimus.
- g) Vult literas scire videri hic copiista, et plenus est rerum antiquitus gestarum.

quæ ne historiam texere videamur, prætermittenda censuimus. Pro pastoralis igitur officii a) divina gratia nobis iuncti cura, b) quam gerimus, prædictorum errorum virus pestiferum c) ulterius tolerare, d) seu dissimulare, sine Christianæ religionis nota, e) atque orthodoxæ fidei injuria nullo modo possumus. Eorum autem errorum f) aliquos præsentibus duximus inserendos:

- a) Tandem officium facit. Sed vide, ne abutaris potestate tua, non in ædificationem, sed in destructionem. Certe sacerdotis enim, ut Ambrosio videtur, nulli nocere, prodesse velle omnibus.
- b) Attende commissam Leoni ovium curam.
- c) Potius salutare admonitiones, quod tu quoque sentis: et ediceres, nisi totum possideret te pecuniæ studium, et ambitionis tumor, proinde. Væ vobis, qui dicitis malum, bonum et bonum, malum: ponentes tenebras, lucem et lucem, tenebras: ponentes amarum in dulce, et dulcè in amarum.
- d) Paulopost esuries enim, si feres.
- e) Quæ nota est, dic quæso, veritatem sibi restitui, et perniciosius intercedi legibus.
- f) Ista quidem vis est, Decime, non habita prius cognitione damnare, quæ disputanda ille proposuit: neque hoc facere de ecclesiæ totius, cui se ille subicit, concilio. Sed nihil potes contra veritatem: pro veritate potes, siquis oppugnat, et tu paratus es tueri: si ut Apostoli, Christum prædicare instituisti, non teipsum: si commissum tibi gregem pascere cura est, non cupiditatibus inservire tuis, ut fraudulenter ambules, ac ad munera declines, et post sordes abeas, per, quæ avaritiam fictitiis sermonibus de nobis negotieris. Quin tu si me audis, noli esse sicut Leo in domo tua, evertens domesticos tuos, et opprimens subjectos tibi. Certe Dominus custodit veritatem in sæculum, facitque iudicium injuriam patientibus. Hæc meminisse te oportuit, prius quam condemnares fratrem tuum. Quod vero ad Lutheri scripta pertinet, legant omnes, sinu tuum iudicium: deinde libere ipsi quoque iudicent.

quorum tenor sequitur, et est talis hæretica sententia sed usitata, sacramenta novæ legis justificantem gratiam illis dare, qui non ponunt obicem. In puero post baptismum negare remanens peccatum, est Paulum et Christum simul conculcare. Fomes peccati etiam si nullum adsit actuale peccatum, moratur exeuntem a corpore animam ab ingressu cœli. Imperfecta charitas morituri fert secum necessario magnum timorem, qui se solo salis est facere pœnam purgatorii, et impedit introitum regni. Tres esse partes pœnitentiæ, contritio-nem, confessionem, et satisfactionem, non est fundatum in sacra scriptura, nec in antiquis sanctis Christianis doctoribus. Contritio, quæ paratur per discussionem, collectionem, et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis, ac æternæ damnationis acquisitionem, hæc contritio facit hypocritam, imo magis peccatorem a). Verissimum est proverbium, et omnium doctrina de contritionibus huc usque data præstantius, de cætero non facere, summa pœnitentia, optima pœnitentia, nova vita. Nullo modo præsumas confiteri peccata venialia, sed nec omnia mortalia, quia impossibile est, ut mortalia cognoscas; unde in primitiva ecclesia solum manifesta mortalia confitebantur. Dum volumus omnia pure confiteri, nihil aliud facimus, quam quod misericordiæ Dei nihil volumus relinquere ignoscendum. Peccata non sunt ulli remissa, nisi remittente sacerdote credat sibi remitti; imo peccatum maneret, nisi remissum crederet; non enim sufficit remissio peccati, et gratiæ donatio, sed oportet etiam credere esse remissum. Nullo modo confidas absolvi propter tuam contritionem,

a) Callide decerptum hoc, ut multa alia.

sed propter verbum Christi: Quodcunque solveris, etc. Hic inquam confide, si sacerdotis obtinueris absolutionem, et crede fortiter te absolutum; et absolutus vere eris, quidquid sit de contritione. Si per impossibile confessus non esset contritus, aut sacerdos non serio, sed joco absolveret, si tamen credat se absolutum, verissime est absolutus. In sacramento pœnitentiæ ac remissione culpæ non plus facit Papa aut episcopus, quam infimus sacerdos; imo ubi non est sacerdos, æque tantum quilibet Christianus, etiam si mulier aut puer esset^{a)}. Nullus debet sacerdoti respondere, se esse contritum, nec sacerdos requirere. Magnus est error eorum, qui ad sacramenta eucharistiæ accedunt huic innixi, quod sint confessi, quod non sint sibi conscii aliqujus peccati mortalis, quod præmiserint orationes suas et præparatoria: omnes illi iudicium sibi manducant et bibunt, sed si credant et confidant se gratiam ibi consecuturos, hæc sola fides facit eos puros et dignos. Consultum videtur, quod ecclesia in communi consilio statueret, laicos sub utraque specie communicandos; nec Bohemi communicantes sub utraque specie sunt hæretici, sed schismatici. Thesauri ecclesiæ, unde Papa dat indulgentias, non sunt merita Christi, et sanctorum. Indulgentiæ sunt piæ fraudes fidelium, et remissiones bonorum onerum, et sunt de numero eorum quæ licent, et non de numero eorum, quæ expediunt^{b)}, Indulgentiæ his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad

a) Hic tandem irreparabiliter est lapsus. Quantum enim decedit lucro Episcopi Romani, si hoc verum est. Porro principem Sacerdotum, sæcularis etiam imperii moderatorem, in ordinem redigere quis audet? Crucifigatur!

b) Væ, qui destruis Servi Servorum mercatum, illud singulare uberrimi lucri fomentum! Ferte citi flammæ!

remissionem pœnæ pro peccatis actualibus debitæ ad divinam iustitiam. Seducuntur credentes indulgentias esse salutare, et ad fructum spiritus utiles. Indulgentiæ necessariæ sunt solum publicis criminibus, et propriè conceduntur duris solummodo, et impatientibus. Sex generibus hominum indulgentiæ nec sunt necessariæ, nec utiles: videlicet mortuis seu morituris, infirmis, legitime impeditis; his qui non commiserunt crimina, his qui crimina commiserunt, sed non publica, his qui meliora operantur. Excommunicationes sunt tantum externæ pœnæ, nec privant hominem communibus spiritualibus ecclesiæ orationibus. Docendi sunt Christiani, plus diligere excommunicationem, quam timere a). Romanus Pontifex, Petri successor, non est Christi vicarius super omnes totius mundi ecclesiis, ab ipso Christo in beato Petro institutus b). Verbum Christi ad Petrum: Quodcunque solveris super terram, etc. extenditur duntaxat ad ligata ab ipso Petro c). Certum est in manu

a) Totus in errore versaris, Luthere! Nam si non appetunt indulgentias posthac homines, nec perhorrescent excommunicationem, unde erit Pontifici Max. Romæ, quo tot alat perpetuo equites ac pedites, expeditum semper exercitum, tot musicos, tantum spiculatorum, illos præsertim corporis sui custodes ducentes Helvetios stipatores? Nonne ad despicabiles sordes redibit splendor ille ecclesiæ? Resipisce!

b) Hoc inexpiabile est, Luthere! Regnum adimis Pontifici Romano? Ubi veniæ locus? Non absolvo.

c) Hæc verba, et quæ de datis clavibus sunt, neque ipse satis intellexit *Hieronymus*, quem toties in hac bulla vicarius Christi allegat. Sic enim adscripsit is, cum Matthæi evangelium exponeret: istum, inquit, locum episcopi et pastores non intelligentes, aliquid sibi adsumunt de pharisæorum supercilio, ut vel damnent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quæ-

ecclesiæ aut Papæ prorsus non esse statuere articulos fidei, imo nec leges morum, seu bonorum operum. Si Papa cum magna parte ecclesiæ sic vel sic sentiret, nec etiam erraret, adhuc non est peccatum aut hæresis contrarium sentire, præsertim in re non necessaria ad salutem: donec fuerit per concilium universale alterum reprobatum, alterum approbatum a). Via nobis facta est enarrandi auctoritatem conciliorum, et libere contradicendi eorum gestis, et iudicandi eorum decreta, et confidenter confitendi quidquid verum videtur, sive probatum fuerit, sive reprobatum a quocunque concilio b). Aliqui articuli Joannes Hufs condemnati in concilio Constantiensi sunt Christianissimi, verissimi, et evangelici, quos nec universalis ecclesia posset damnare. In omni opere bono justus peccat. Opus bonum optime factum est veniale peccatum. Hæreticos comburi est contra voluntatem spiritus c). Præliari adversus Turcas,

ratur. Neque *Augustinus* mentem sacerdotum esse, quando scripsit, non super Petrum, sed super Christum ædificatam ecclesiam. Porro *Origenes Beda*, et complures alii, ut hallucinati sunt hic? Proinde summi Pontificis (super quo fundatur ecclesia) est, sacram scripturam ad suum libitum, suamque libidinem interpretari. Qui contra dixerit, hæreticus esto, et filius Sathanæ, statimque comburitor! Nam hic noster Leo factus est, et didicit capere prædam, hominemque comedere.

- a) Lector ipsum hic Lutherum audiat, rem hanc disserentem; non curet deceptores.
- b) Neque non est hoc verum, aut solus hoc Lutherus sentit, sed optimus quisque hic probat. Etiam tu, quod scis, probares multa ejus viri, acillos valde detestareris male coactos articulos, si, qui te nunc demendat morbus, vel ad tempus desereret.
- c) Hæreticos comburi. Ita existimamus, non licere tibi quenquam interficere, nedum hæreticum; quem ab ipso primum Christo, deinde a Paulo quoque jussus es, si

est repugnare Deo, visitanti iniquitates nostras per illos a). Nemo est certus, se non semper peccare mortaliter, propter occultissimum superbiæ vitium. Liberum arbitrium post peccatum est res de solo titulo, et dum facit quod in se est, peccat mortaliter. Purgatorium non potest probari ex sacra scriptura, quæ sit in canone. Animæ in purgatorio non sunt securæ de earum salute, saltem omnes; nec probatum est ullis aut rationibus aut scripturis, ipsas esse extra statum merendi, aut augendæ charitatis. Animæ in Purgatorio peccant sine intermissione, quamdiu quærunt requiem et horrent pœnas. Animæ ex purgatorio liberatæ suffragiis viventium minus beantur quam si per se satisfecissent. Prælati ecclesiastici et principes sæculares non male facerent, si omnes saccos mendicitatis dearent b). Qui quidem er-

monitus non resipiscat, habere tanquam ethnicum et publicanum, ac devitare; neque item conducere tibi existimans, ut sic atrociter in hos consulas, ne combusta universa illa tua Curia (est enim ex Hæreticis et nequioribus adhuc multo) tu quoque in vicino tibi incendio conflagres.

a) Vobis quidem Pontificibus hoc præliari contra Turcas sæpe jam magno fuit lucro, dum pecuniam exegistis in Germania quantam libuit, qua expeditionem hanc (id quod nunquam cogitastis serio) prosequeremini. Nam si semel debellarentur Turcæ, quem postea hostem fingere velletis, tantopere oppugnandum? Quare mitius Leo irasci debes Germaniæ, quod biennio abhinc non audivit tuam in Turcas exhortationem. Non enim videbatur esse nisi impostura, et cum dolo, per occasionem avaritiæ.

b) Ipse tuo metuis alioqui cum Luthero ac nobiscum sentire et ipse. Neque unquam dissensurus es, siquis ad confessionem adigat conscientiam tuam. Ita qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt, sapiunt: qui vero secundum spiritum, quæ sunt spiritus, sentiunt. Te autem quid juvat multa conquerere, ut Lutherum

rores respective a) quam sint pestiferi, quam perniciosi, quam scandalosi, quam piarum et simplicium mentium

damnes, cum hoc paucis potueris? Nempe si breviter et uno verbo dixeris quod ab illo graviter accidit tibi quia tyrannidem tuam oppugnavit, ob idque esse hæreticum, et siquid hæretico pejus adhuc est. Nam aliorum quicquid est, facile in illo feres. At vero oportet te considerare interim, frater Leo, ex officio ne sit tuo, opprimere ac fraudare in negotio fratrem tuum; propterea quod ultor est Dominus de iis omnibus. Ipsuni quidem Lutherum scimus non cessurum tibi, quia deserere veritatem, quam semel propugnandam suscepit, tantus animus non potest. Tu quidem metuo, ut resistas. Quid posses enim contra veritatem? Præsertim, cum causa tua tota sit ex cupiditate et ambitione? At radix omnium malorum (Paulus inquit) est cupiditas: quam quidam appetentes naufragaverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. Gloriam vero mundi fugere, et omnem postergare ambitionem, primum Christus docuit te sui exemplo, qui regnum aversatus est, et seipsum inanivit, formam servi accipiens. Deinde Apostoli passim. Nolite diligere mundum, Joannes inquit — neque ea, quæ in mundo sunt. Et Paulus Philippenses erudiens, ait: Nequid fiat per contentionem, aut per inanem gloriam, sed per humilitatem animi quisque se præstantiorem existimet. Age autem, quid ambire tibi in sæculo licet, quem Paulus dispensatorem Dei esse jubet, et sequestrare ab se omnia sæcularia desideria? Debes tu vero exemplum esse fidelium in verbo, in conversatione, in fide, in castitate, ante omnia viam veritatis eligere. At „viam veritatis elegi“ cum Psalmista (Ambrosius ait) dicere nemo potest, qui sæcularia concupiscit, qui negotiatur. Non est enim via veritatis studium habendi, cupiditas possidendi aut honor huius sæculi, sollicitudo mundi. Et in Petro, ut dignos fieret qui Christi oves pasceret, nihil aliud quæsiuit Christus, quam sui amorem. Qui qualis sit, Joannes docet. Filioli mei, inquit, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate. In hoc agnosci-

seductivi h), quam denique sint contra omnem charitatem c) ac sanctæ Romanæ ecclesiæ matris omnium fidelium, d) et magistræ fidei e) reverentiam, atque nervum

mus quia ex veritate sumus. Et Beda, non malus author: Sunt qui oves Christi, inquit, non amore Christi, sed suæ vel gloriæ, vel dominationis, vel quæstus gratia pascant. De quibus ad Philippenses conqueritur Paulus: Hoc idcirco pluribus admonui, ne unquam ea tibi fiducia incidat, ut arbitreris hujuscemodi bullis posse te a veritatis studio abstertere nos, et a dilectione Dei separare. Quippe in Domino confidimus: apud quem, teste Job, fortitudo est et sapientia, qui novit et decipientem, et qui decipitur: qui effundit depectionem super Principes, et eos qui oppressi fuerant, relevat. Responde mihi vero, quis permansit in mandatis Domini, et derelictus est? Proinde non te timemus, Leo! quantumcunque ferocientem etiam. Non enim poteris evertere tribunal Christi, quo nobiscum tibi eundum est, et ad quod provocantes nos, cum Propheta dicimus: Justitia justi super eum. Hæc fiducia est. Tu, si me audis, non ante cognitionem damnabis fratrem tuum: quin potius revelatione facta veritatis cedat error veritati, ut recte in Concilio Carthaginensi monuit Zosimus. Sed jam plurius quam oportuit, interpellavi te; igitur Bullam proseguere!

- a) Hoc respective, quid est? Dic aperte, ut capiamus.
- b) Si ad insatiabilem tuam avaritiam respiciat quis.
- c) Hic tuam conscientiam appello Decime. Nisi vocas charitatem tu servilem, quæ tibi fit, subjectionem.
- d) Violentæ tyrannidis, et quæ fieri nec possit, nec debeat, cuique præsertim tempore, resisti oporteat animosissime.
- e) Qualis bone Christe! fidei magistra est, quæ publicam fidem abolet, et interfecto jurejurando pejorare nos docet, a religione autem aliena adeo est, ut scomma Romæ sit: bene christianum dici. Te vero ridet, tuumque sanctum evangelium habet pro fabula. Perde nos, Christe! nisi hæc ita habentur!

ecclesiasticæ disciplinæ a), obedientiam scilicet, quæ fons est et origo omnium virtutum b), sine qua facile unusquisque infidelis esse convincitur c), nemo sanæ mentis ignorat d). Nos igitur in præmissis, utpote gravissimis e), propensius, ut decet, procedere f), nec non hujusmodi pesti morboque canceroso, ne in agro dominico g) tanquam vepris nociva h) ulterius serpat i), viam præclu-

a) Quam est hoc imbecille corpus, quodquod illud est, quod talibus nervis regitur.

b) Magis oportet obedire Deo quam hominibus, Decime! Tu autem (cum Apostolis dicimus tibi) si justum est in conspectu Dei te potius audire, quam Deum, judica nos, quæ Christus docuit, non possumus non et loquendo sequi et faciendo.

c) Potius infideles arbitrarer esse nos, si tibi parceremus, præsertim mala quando imperas: ut totis jam tribus annis, ne veritas colatur: aut vero, si te sequeremur, pessimorum scelerum licentiam, pecuniam pactus, quando irrogas; quemadmodum in tuis bullis, quarum plena est Germania, videre licet.

d) Vocares sanæ mentis qui sic faceret?

e) Tibi quidem sunt, quanquam a levibus fieri paulo ante dixeris.

f) Ut tua fert avaritia. Aut vero, ut decet etiam, sed non Pontificem quidem aut Episcopum, sed Regem, et Leonem, qui superbo oculo et insatiabili corde facias hæc.

g) In quo ut priores, grassari tu quoque institueras. Sed a nobis prohiberis quod nunc fremis etiam. At vero ut rem ipsam, ut est, tangam, non vereris, Sanctissime, tuum sordidum mercatum vocare *agrum dominicum*? Neque hoc vides, oculos recipere Germaniam, et magis cognoscere, quam tu, qua fraude faciem induas avaritiæ tuæ?

h) Nunquam rectius comparasti hæc; nam in hac vepris nimis impedit jam et anxie hæres tu.

i) Serpet, nisi tu constiteris. Prædico tibi.

dere cupientes a), habita super prædictis erroribus et eorum singulis diligenti trutinazione, discussione, ac districto examine, maturaque deliberatione, omnibusque rite pensatis ac sæpius ventilatis b) cum venerabilibus fratribus c) nostris sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalibus, ac regularium ordinum prioribus, seu ministris generalibus d), pluribusque aliis sacræ theologiæ, nec non utriusque juris professoribus, sive magistris, et quidem peritissimis, reperimus eosdem errores e) respective f), ut præfertur, aut articulos non esse catholicos g), nec tanquam tales esse dogmatizandos; sed contra ecclesiæ catholicæ doctrinam sive* traditionem h), atque ab ea veram divinarum scripturarum receptam interpretationem i), cujus authoritati ita acquiescendum censuit Augustinus, ut dixerit se evangelio non fuisse crediturum, nisi ecclesiæ catholicæ intervenisset authoritas k); nam ex eisdem erroribus, vel eorum aliquo, vel aliqui-

a) Væh vobis, Pontifices, qui clauditis regnum cœlorum ante homines!

b) Vide Leonis diligentiam.

c) Qui et ipsi vident esuriendum sibi esse.

d) Ad quos et ipsos non nihil pertinet ex ea rapina, quam nos tam confidenter impedimus.

e) Vide quid invenerit tanto adhibito studio, diligens pastor!

f) Iterum scire abs te laboro, hoc quid sit respective; atque age dic nobis tandem, quos respicis, quando Lutherum damnas.

g) *Romanisticos* dicere volebas.

h) Caute.

i) Pulchre. Docuerunt linguam suam loqui mendacium, et ut iniqua agerent, laboraverunt. Tu autem, domine, quare non respicis contemptores et taces, conculcante impie justiorem se?

k) Validam ansam. Sed arbitraris ne Augustinum, si in tua ac tuæ ecclesiæ hoc tributurum fuisse. Proinde hæc

bus palam sequitur a), eandem ecclesiam, quæ Spiritu Sancto regitur, errare, et semper errasse b): quod est utique contra illud quod Christus c) discipulis suis in ascensione sua, ut in sancto evangelio Matthæi legitur, promisit dicens: Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi d); nec non contra sanctorum patrum determinationes e), conciliorum quoque et summorum Pontificum expressas ordinationes seu canones, quibus

sanctis hominibus injuriam facere desine, ut ab iis scripta, perverse ad tuum commodum torqueas.

- a) Hoc quidem non sequitur, sed egestas tibi, tuisque protonotariis et creaturis incumbit.
- b) Quasi nesciat orbis, nec sit in publica querela, hæc omnia fieri nunc Romæ Florentinorum instinctu, atque unum et alterum civitatis tuæ ecclesiam gubernare: ipsum te etiam præter illorum præscripta nihil agere. Quoties igitur monendus es, ne tuum conventum malignantium sanctam voces ecclesiam.
- c) Strenuus propugnator evangelicæ doctrinæ est Decimus.
- d) Neque non erit. Teque ut injuria potente deponet, ne gravis sis humilibus, quos exaltabit; tuumque fastum confringet, et pharisaicum illud supercilium complanabit. Videt enim laqueum fieri vos speculationi, et sicut rete expansum super Thabor; ob idque dicit: nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam, sicut escam panis. Videtque summa cum injuria christianæ plebis, tyrannidem exercere vos, et dicit: „Si nolueritis audire, et si nolueritis ponere super cor, ut detis gloriam nomini meo, mittam in vos egestatem, et maledicam benedictionibus vestris. Ego enim Dominus. Hoc est nomen meum. Gloriam meam alteri non dabo.“ Sic nobiscum erit Deus; quod nisi indubitatum nobis fuisset, non sic confidenter obsistere tibi aggressi essemus.
- e) Eorum dic Episcoporum, qui ecclesiam regnum esse voluerunt, atque huic se reges præfererunt.

non obtemperasse omuium hæresum et schismatum, teste Cypriano a), fomes et causa semper fuit. De eorundem itaque venerabilium fratrum nostrum consilio et assensu b), ac omnium et singulorum prædictorum matura deliberatione prædicta, autoritate omnipotentis Dei c) et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et nostra, præfatos omnes et singulos articulos seu errores tanquam, ut præmittitur, respective hæreticos, aut scandalosos, at aut falsos, aut piarum aurium offensivos, vel simplicium mentium seductivos, et veritati catholicæ obviautes, damnamus, reprobamus, atque omnino rejicimus, ac pro damnatis, reprobatis, et rejectis ab omnibus utriusque sexus Christifidelibus haberi debere, horum serie decernimus et declaramus d). Inhibentes in virtute sanctæ obedientiæ, ac sub majoris excommunicationis latæ sententiæ e); nec non quo ad ecclesiasticas et regulares personas f); Episcopaliū omnium, etiam Patriarchaliū, Metropolitanarum, Cathedralium ecclesiarum, Monasteriorum quoque et Prioratuum, etiam Conventualium et

a) Quo trahis sanctum martyrem? Non dicet testimonium.

b) Ne abuterer potestate tua in Evangelio. Memineris autem juxta eundem Paulum, nihil damnationis esse iis, qui sunt in Christo Jesu, qui non ambulant secundum carnem.

c) Vide Leo, Dei autoritatem quo in facto arroges tibi, et ne abutaris potestate, quam tribuit tibi Dominus, in ædificationem, non in destructionem. Certe qui potestatem adsumit sibi injuste, odium meretur. Etiam memento, non esse in hominis potestate consilium Dei, qui veritatem requirit, et retribuet abundanter facientibus superbiam.

d) Nihil efficies.

e) Non movemur: quia non sapis quæ sunt Dei, sed quæ sunt hominum.

f) Regni sui Satrapas enumerat.

quarumcunque dignitatum aut beneficiorum ecclesiasticorum, sæcularium, aut quorumvis ordinum regularium, privationis et inhabilitatis ad illa et alia in posterum obtinenda a). Quo vero ad Conventus, Capitula, seu domos, aut pia loca, sæcularium vel regularium, etiam mendicantium, nec non universitatis etiam studiorum generalium quorumcunque privilegiorum, indultorum a sede apostolica vel ejus Legatis, aut aliis quorumlibet habitorum vel obtentorum, cujuscunque tenoris existant b). Nec non nominis et pietatis studium generale tenendi, legendi, ac interpretandi quasvis scientias et facultates, et inhabilitatis ad illa et alia in posterum obtinenda. Prædicationis quoque officii ac amissionis studii generalis et omnium privilegiorum ejusdem. Quo vero ad sæculares c) ejusdam excommunicationis, nec non amissionis cujuscunque emphiteosis, seu quorumcunque feudorum, tam a Romana ecclesia, quam alias quomodo libet obtentorum d), ac etiam inhabilitatis ad illa et alia posterum obtinenda, Nec non quo ad omnes et singulos superius nominatos inhibitionis ecclesiasticæ sepul-

a) Omnia deleta mavult, quæ rapinæ suæ intercessunt.

b) Sic facitis, Pontifices, alii aliorum acta rescinditis, et tamen bullis vestris singuli præscribitis: „ad perpetuam rei memoriam,“ et omnes æternum valitura, quæ statuitis, persuasum nobis vultis. Quis igitur adhærebit nunc tibi, cum sit certum, ex posteris quempiam hoc judicium tuum soluturum?

c) Parce brachio sæculari, Leo, ut sit, quod ultimo contra nos implores.

d) Audite imperatorem! Ecquis a Leonis igitur regno liber est aut quem non continere se unguibus suis ille putat? Ad te convenio, pastor Leo! Quid sæcularibus implicas te negotiis, qui Christo militaris? Est hoc vicem Christi gerere, trahere ad se, quod Christus non agnoscit?

turæ a) inhabilitatisque ad omnes et singulos actus legitimos, infamiae ac diffidationis, et criminis læsæ majestatis et hæreticorum et fautorum eorundem in jure expressis pœnis, eo ipso, et absque ulteriori declaratione, per omnes et singulos supradictos, si (quod absit) b), contrafecerint, incurrendis. A quibus vigore cujuscunque facultatis et clausularum c), etiam in confessionalibus quibusvis personis, sub quibusvis verborum formis contentarum d), nisi a Romano Pontifice, vel alio ab eo ad id in specie facultatem habente, præterquam in mortis articulo constituti, absolvi e) nequeant. Omnibus et singulis utriusque sexus christifidelibus f), tam laicis quam clericis, sæcularibus, et quorumvis ordinum regularibus, et aliis quibuscunque personis, cujuscunque status, gradus, vel conditionis existant, et quacunque ecclesiastica vel mundana præfulgeant dignitate, etiam sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalibus, Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, patriarchalium, metropolitanarum et aliarum cathedralium, colle-

a) O immanitatem! Etiamne in mortuos licet sævire tibi? Quem facis tyrannidi tuæ modum?

b) Imo sit, et strenue audeant multi obsævire tibi.

c) Etiam suas nugas proterit. Atque utinam solas has conculcasset.

d) Quas tamen emeramus.

e) Petemus absolvi, siquidem ligatos nos sentiemus.

f) Excursus leoninæ potestatis est. At vero Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium, isque paulo post dicit: „Rugitus Leonis, vox lænæ, et dentes catulorum leonum contriti sunt. Et quia Hieronymum solebas testem objicere nobis, audi, quid de rugitu tuo sentiat“: Videmus, inquit, principes ecclesiæ, ita in subjectos populos detonare, et voce tyrannica, rapidisque conviciis plebem conterere, ut non pastorem in grege, sed leonem inter oviculas putemus. Nonne

giatarum ac inferiorum ecclesiarum Prælati a), clericis, aliisque personis ecclesiasticis, sæcularibus, et quorumvis ordinum etiam mendicantium b) Regularibus, Abbatibus, Prioribus, vel Ministris generalibus, vel particularibus fratribus, seu religiosis, exemptis et non exemptis; studiorum quoque universitatibus sæcularibus, et quorumvis ordinum, etiam mendicantium, Regularibus. Nec non Regibus, Imperatoris Electoribus, Principibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Capitaneis, Conductoribus, Domicellis, omnibusque officialibus, Judicibus, Notariis, ecclesiasticis et sæcularibus, Communitatibus, Universitatibus, Potestatibus, Civitatibus, castris, terris et locis, seu eorum vel earum civibus, habitatoribus et incolis, ac quibusvis aliis personis, ecclesiasticis, vel regularibus c), (ut præfertur) per univer-

igitur obturandæ nobis contra tuum rugitum aures sunt, et vox pastoris, ubi ubi ille sit, qui amore Christi, non pecuniæ studio pascat, attente audicenda, et pertinaciter sequenda?

- a) Parce tot voluptuariis, tot strenuis comedonibus, tot invictis potatoribus, tot eruditis aleatoribus, tot elegantibus scortatoriis, totque dominis parce Decime, ne siquid vel ebrii censuerint, piaculum hoc eis sit.
- b) Ne hos opprimas, irate Leo, opus manuum tuarum!
- c) Infinitum est Leonis regnum, atque eo gravius etiam. Quam periculosa igitur res est, Leonem accipere in rempublicam; postquam semel enim acceptus es tu Decime, ali quoque vis. Sed ali non potes, nisi nostris spoliis. Utinam græcum poetam audissemus; sed alant te, qui acceperunt. Nos oportet imitari apostolos, juxta institutionem, quam accepimus ab ipsis, et subducere nos a te, qui inordinate te geris, atque oneri es nobis; ubi, quem magni facis, divus Hieronymus putat prodesse tibi, si detraharis ad arrogantiam tua, ut postea recto itinere gradiaris.

sum orbem ubicunque, præsertim in Alemannia^{a)} existentibus, vel pro tempore futuris; ne præfatos errores, aut eorum aliquos, perversamque doctrinam hujusmodi asserere, affirmare, defendere, prædicare, aut illi quomodo libet, publice vel occulte^{b)} quovis quæsito ingenio vel colore, tacite vel expresse favere^{c)} præsumant. Insuper quia errores præfati, et plures alii continentur in libellis seu scriptis ejusdem^{d)} Martini Luther, dictos libellos, et omnia dicti Martini scripta, seu prædicationes in Latino vel quocunque alio idiomate, reperiantur, in quibus dicti errores, seu eorum aliqui continentur, similiter damnamus, reprobamus atque omnino rejicimus, et pro damnatis, reprobatis, ac rejectis, ut præfertur, haberi volumus, mandantes^{e)} in virtute sanctæ obedientiæ et sub pœnis prædictis eo ipso incurrendis, omnibus et singulis utriusque sexus Christifidelibus superius nominatis, ne hujusmodi scripta, libellos, prædicationes, seu schedulas vel in eis contenta capitula, errores aut articulos supradictos continentia, legere, asserere, prædicare, laudare, imprimere, publicare, sive defendere^{f)} per se vel alium, seu alios directe, vel indirecte, tacite vel expresse, publice vel occulte^{g)} aut in domibus suis

a) Ubi felicissime cedebat rapiendi tibi, et super quam facillime soles rugire tu, ut terram ejus ponas in solitudinem.

b) Omnium occulta etiam judicia unus moderatur Leo; atqui de occultis non judicat Ecclesia

c) Etiam in favores nostros jus habet ille Servorum Servus.

d) Attende emphasim!

e) Non obtines. Jam enim altius radices egerunt, quam ut avelli abs te sustineant.

f) Attende copiam sermonis.

g) Quam disertum sunt Romani copistiæ, bullarum contrafactores.

sive aliis publicis vel privatis locis ^{a)} tenere quoquo modo præsument; quin imo illa statim post harum publicationem ubicumque fuerint, per ordinarios et alios supradictos diligenter quæsita publice et solemniter, in præsentia cleri et populi, sub omnibus et singulis supradictis pœnis comburant ^{b)}. Quod vero ad ipsum Martinum attinet, bone Deus! quid prætermisimus, quid non fecimus, quid paternæ charitatis omisimus, ut eum ab huiusmodi erroribus revocaremus ^{c)}? postquam enim ipsum citavimus, mitius ^{d)} cum eo procedere volentes, illum invitavimus atque tam per diversos tractatus cum legato nostro habitos, quam per literas nostras hortati fuimus, ut a prædictis erroribus discederet ^{e)}, aut oblato etiam salvo conductu ^{f)} et pecunia ad iter necessaria ^{g)}, sine metu ^{h)}, seu timore aliquo. quem perfecta charitas ⁱ⁾ foras mittere debuit, veniret, ac Salvatoris

a) Nihil præterit. Atque adeo ubi est una rimula, nondum expleta. Hoc tandem est oratorem esse, et literas latine loqui scire.

b) Vixerunt. Actum est.

c) Vide mansuetudinem. Itaque agninum illum balathum simulat, qui sic ferociter rugiebat modo vocis suæ omnes conterrebat.

d) Ah mitius! Quasi aliquis ignoret, quo processurus fueris.

e) Etiam posthac, Luthere, ne credas eis, cum locuti fuerint tibi bona? Habitatio enim eorum in medio doli, et loquuntur quidem cum proximo suo pacem, mala autem in cordibus eorum.

f) Fatetur periculum esse in accessu.

g) Scimus. Emebas hominis sanguinem, ut pro libitu tuo effunderes.

h) Tu quidem nihil metuebas, nisi hoc quod evenit, non accessurum eum.

i) Nota, perfectam charitatem habet Leo. Quis paulo ante credebatur hoc?

nostri Apostolique Pauli exemplo a), non occulte b), sed palam et in facie loqueretur; quod si fecisset, pro certo ut arbitramur, ad cor reversus errores suos cognovisset c), nec in Romana curia, quam tantopere vanis malevolorum rumoribus plus quam oportuit tribuendo vituperat, tot reperisset errata d); docuisset usque eum luce clarius, sanctos Romanos Pontifices prædecessores nostros, quos præter omnem modestiam injuriose lacerat, in suis canonibus, seu constitutionibus, quas mordere nititur, nunquam errasse e), quia juxta prophetam, nec in Galaad resina, nec medicus deest. Sed obaudivit semper, et prædicta citatione omnibus et singulis supradictis spreto, venire contempsit, ac usque in præsentem diem contumax, atque animo indurato censuras ultra annum sustinuit f); et quod deterius est, addens mala malis, de citatione hujusmodi notitiam habens in vocem temerariæ appellationis prorupit ad futurum concilium g)

a) Ab exemplo.

b) An in occulto locutus est, qui totam pene Europam prædicationis suæ auditu implevit?

c) Hoc quidem credimus semel abs te acceptum illum, nunquam fuisse postea quicquam locuturum.

d) Tunc coges nescire homines quæ vident, quæque sciunt? Quid tandem non permittis tibi? Illam omnium malorum sentinam, illud omnium pessimorum scelerum domicilium, omnis labis omnisque fœdissimæ turpitudinis receptaculum, illud publicæ vitæ contagium, communem pestilentiam — urbem Romam persuadebis nobis non esse talem?

e) Nihil ne te pudet Pontifex? ad nullum mendacium frontem mutas? Sed nihil horum scriberes, nisi te ab omni honestate aversum traheret pecuniæ studium.

f) Quis ignorat, cur tantopere cupias Romæ videre Lutherum?

g) Hoc illud tandem est nefas, omni scelere sceleratius, appellare ad futurum concilium?

contra constitutionem Pii II. a) ac Julii II. b) prædecessorum nostrorum, qua cavetur taliter appellantes hæreticorum poena plectendos. c) Frustra etiam concilii d) auxilium imploravit, qui illi se non credere palam profitetur; ita ut contra ipsum tamquam de fide notorie suspectum, immo vere hæreticum absque ulteriori citatione vel mora ad condernationem et damnationem ejus tamquam hæretici, ac ad omnium et singularum suprascriptarum poenarum et censurarum severitatem procedere possemus. e) Nihilominus de eorundem fratrum nostrorum consilio f), omnipotentis Dei imitantes clementiam g), qui non vult mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat, omnium injuriarum hactenus nobis et Apostolicæ sedi illatarum obliti, omni qua possumus pietate h) uti decre-

a) Impiam scelesti impostoris constitutionem nobis objicis. Quis accipiet, eorum præsertim, qui jam oculos recciperunt? O fraudem atque violentiam!

b) Sanctum hominem commemoras.

c) Hoc tandem est jus et fas, omne auferre, et implere domum Domini iniquitate et dolo. Quod abs te quæro. Creditis ne esse, Pontifices, illum superne judicem, qui aliquando hanc a vobis rationem exacturus sit? Profecto non creditis. Neque enim si Deum esse putaretis, sic confidenter omnia perverteretis. Jam igitur optima conscientia recedimus a vobis. Seducitis nos enim, et quantum in vobis est, perditis.

d) Quid ais, interfector Conciliorum? Hoc ne Lutherus facit?

e) Quod potuit, non voluit. Quis accusat Leonem?

f) Vide modestiam Reverendissimorum.

g) O clementiam incredibilem! Et Leonem quidem nemo putavit posse tam clementem esse, præsertim quando occidere posset.

h) Etiam pius esse Leo posset, modo rapientem eum et grassantem jugiter ferremus.

vimus, et, quantum in nobis est, agere a), ut proposita mansuetudinis via ad cor revertatur et a prædictis recedat erroribus, ut ipsum tanquam filium illum prodigum b) ad gremium ecclesiæ c) revertentem benigne recipiamus. Ipsum igitur Martinum et quoscumque ei adhærentes, ejusque receptatores et fautores per viscera misericordiæ d) Dei nostri et per aspersionem sanguinis domini nostri Jesu Christi, quo et per quem humani generis redemptio et sanctæ matris ecclesiæ ædificatio facta est, ex toto corde hortamur et obsecramus e), ut ipsius ecclesiæ pacem, unitatem, veritatem, pro qua ipse Salvator tam instanter oravit ad patrem, turbare desistant f) et a prædictis tam perniciosis erroribus g) prorsus absti-

-
- a) Quid niteris bonam ostendere viam tuam, ad quærendam dilectionem, qui in superbia et malitia tua docuisti vias tuas, et in alis tuis inventus est sanguis animarum pauperum et innocentum.
- b) Heu prodigum Lutherum, qui sic largiter profudit evangelicam doctrinam!
- c) Quoties inculcandum est, in ecclesia tua nolle versari nos, neque cum copiistis tuis velle tibi adsentari. Quia tu potius ad sanitatem redis, projiciens avaritiam ex calumnia, et excutens manus tuas ab omni munere.
- d) Hæc te misericordiæ viscera induere jubet Paulus, simul benignitatem, humilitatem, modestiam et patientiam: quem nos videmus magno etiam cum dolore nostro, contra indutum, pro misericordia crudelitatem, pro patientia iracundiam, pro justitia iniquitatem, et ut semel dicam, pro virtutibus vitia: id est, pro Christo Deo Antichristum diabolum.
- e) Miror talis cum sis, hæc posse loqui te interim, sic fingere, sic simulare et dissimulare.
- f) Secure vult regnare Decimus: sed vereor ut possit sic commota Germania.
- g) Quippe unde fames tot Reverendissimorum et penuria ipsi Domino imminet.

neant, inventuri apud nos si effectualiter paruerint, et paruisse a) per legitima documenta nos certificaverint, paternæ charitatis b) affectum, et apertum mansuetudinis et clementiæ fontem. c) Inhibentes nihilominus eidem Martino ex nunc, ut interim ab omni prædicatione seu prædicationis officio omnino desistat d); alioquin e) in ipsum Martinum si forte justitiæ et virtutis amor a peccato non retrahat, indulgentiæque spes ad pœnitentiam non reducat, pœnarum terror coerceat disciplinæ f): eundem Martinum g) ejusque adhærentes, complices, fautores et receptatores h) tenore præsentium requirimus et monemus in virtute sanctæ obedientiæ, et sub præ-

a) Facile credimus empturum magni te, ut verum taceamus, tibi que permittentes regnum, ipsi omnes tam iniquo domino serviamus tibi.

b) Apagesis, charitatem tuam pater Leo, quam scimus qualis sit.

c) Clementiæ et mansuetudinis fontem audes dicere te? O iniquitatem! At certe isti sunt fontes aqua carentes, nebulæ quæ a procella feruntur, quibus caligo tenebrarum in æternum servata est. Itaque nihil agis, Leo, vel sic fingete. Non enim derelinquemus fontem aquæ vivæ dominum, et fodemus nobis cisternas, quæ non valebunt aquam continere.

d) Veritatem prædicare vetat Lutherum; neque enim patientes ejus sunt urbis aures. Sed ille non parebit, postquam semel viam veritatis elegit.

e) Omnia pertentat, et, quod ajunt, omnem movet lapidem, ut ne regno excidat. Tam inviti exiguntur tyranni.

f) Adhuc movere istos nos terrores existimat; non novit Germania, quantum immutata sit, discere.

g) Vereor, quo evadat.

h) Dii immortales, quantum bonorum hominum Romam vocat! Non capiet urbs. Sed tu vide Leo, ne te oneres hospitibus nimis multis. Me quidem, si audient alii, veniemus tibi.

dictis omnibus et singulis pœnis eo ipso incurrendis districtè præcipiendo mandamus a), quatenus infra sexaginta dies b), quorum viginti pro primo, viginti pro secundo et reliquos viginti dies pro tertio et peremptorio termino assignamus ab affixione præsentium in locis infra scriptis immediate sequentes numerandos, ipse Martinus, complices, fautores, adhærentes et receptatores prædicti a præfatis erroribus eorumque prædicatione ac publicatione et assertione, defensione quoque et librorum seu scripturarum editione super eisdem sive eorum aliquo omnino desistant, librosque ac scripturas omnes et singulas, præfatos errores seu eorum aliquos quomodolibet continentes, comburant, vel comburi faciant c); ipse etiam Martinus errores et assertiones hujusmodi omnino revocet d) ac de revocatione hujusmodi per publica documenta e) in forma juris valida f) in manibus duorum prælatorum consignata ad nos infra alios similes sexaginta dies transmittenda g), vel per ipsummet (si ad nos venire voluerit, quod magis placeret) h) cum præfato

a) Domine Deus, possederunt nos domini absque te : tantum in te recordemur nominis tui.

b) Non satis dierum est Decime ! podagricis quibusdam et aliter morboſis, qui in lecticis adportandi sunt, ac illis etiam decrepitis, qui tripodes ambulabunt.

c) Obtinuisti. Ardent, sed in cordibus bonorum. O perniciosum tibi incendium ! Jam extingue, si potes.

d) Revocabit, et reclamabit, neque unquam repetere cessabit veritatis verbum, nequa illud oblivio perimat.

e) Caute.

f) Id est, in forma Cameræ Apostolicæ.

g) Transmittet, si me audiet, ut videas magno cum dolore tuo.

h) Tunc enim licet interficere tibi prædicatorem veritatis. Non absque causa toties allicis Lutherum.

plenissimo salvo conductu, quem ex nunc concedimus, deferenda, nos certiores efficiat, ut de ejus vera obedientia nullus dubitationis scrupulus valeat remanere. a) Alias si (quod absit) b) Martinus præfatus, complices, fautores, adherentes et receptatores prædicti secus egerint, seu promissa omnia et singula infra terminum prædictum cum effectu non adimpleverint, Apostoli imitantes doctrinam, qui hæreticum hominem post primam et secundam correptionem vitandum docuit, ex nunc prout ex tunc et e converso c) eundem Martinum, complices, adherentes, fautores et receptatores præfatos et eorum quolibet tanquam aridos palmites in Christo non manentes, sed doctrinam contrariam catholicæ fidei inimicam sive scandalosam seu damnatam, in non modicam offensam divinæ majestatis ac universalis ecclesiæ et fidei catholicæ detrimentum et scandalum dogmatizantes, claves quoque ecclesiæ d) vilipendentes, notorios et pertinaces hæreticos eadem autoritate fuisse et esse declarantes, eosdem ut tales harum serie condemnamus, et eos pro talibus haberi ab omnibus utriusque sexus Christifidelibus supradictis volumus et mandamus; eosque omnes et singulos omnibus supradictis et aliis contra tales a jure inflictis pœnis præsentium tenore subjicimus, et eisdem irretitos e) fuisse et esse decernimus et declaramus. Inhibemus præterea sub omnibus et singulis præmissis pœnis eo ipso incurrendis, omnibus et singulis

a) Nimium caves.

b) Neque enim e re tua erit.

c) Pulchra locutio. En consilium Romanæ curiæ.

d) Non videbamus claves jam, imperator Leo. Tu enim gladios usurpaveras, quem vidimus multis cum millibus in Urbini ducem ferri, ac sanguinem Christianorum fundere.

e) Hoc illud est Apostolicum rete, quo capiuntur homines ut percant. O novitatem!

Christi fidelibus superius nominatis, ne scripta etiam præfatos errores non continentia ab eodem Martino quomodolibet condita vel edita aut condenda vel edenda a), seu eorum aliqua tanquam ab homine orthodoxæ fidei inimico atque ideo vehementer suspecta, et ut ejus memoria omnino deleatur de Christifidelium consortio b), legere, asserere, prædicare, laudare, imprimere, publicare, sive defendere per se vel alium, seu alios directe vel indirecte c), tacite vel expresse, publice vel occulte, seu in domibus suis, sive aliis locis publicis vel privatis d) tenere quoquo modo præsumant; quinimo illa comburant, ut præfertur. Monemus insuper omnes et singulos Christifideles supradictos e) sub eadem excommunicationis latæ sententiæ pœna, ut hæreticos prædictos declaratos et condemnatos, mandatis nostris non obtemperantes, post lapsum termini supra dicti, evitent f), et quantum in eis est, evitari faciant, nec cum eisdem, vel eorum aliquo commercium, aut aliquam conversationem, seu communionem habeant, nec eis necessaria ministrent. g)

a) Etiam sana Lutheri scripta damnas, et cum zizaniis una optimam etiam segetem evellis et comburis. Vel hoc videris impie agere, ac tui oblivisci.

b) Memoriam deles ejus, quem in gratiam modo, si respisceretur; accipiebas. His moribus intolerabilem te facis, et ut destruant te boni omnes.

c) At per cancellos, dic mihi, numquid inspicere licebit? Et vos miror, quid in tanto otio facitis Romæ, quo minus latine loqui discas. Talis est barbaries.

d) Etiam non in cryptis?

e) Audi alium Leonis rugitum, quo de a Sophonia vate perscriptum est olim: „Principes in medio ejus quasi leones rugientes.“ Ubi mirificus est Hieronymus, quem hic noster solum colit.

f) Soli sumus.

g) Etiam matulam non porrigent.

Ad maiorem a) præterea dicti Martini, suorumque complicitum, fautorum et adherentium, ac receptatorum prædictorum sic post lapsum termini prædicti declaratorum hæreticorum et condemnatorum confusionem, b) universis et singulis utriusque sexus Christifidelibus, Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, patriarchalium, metropolitannarum, et aliarum cathedralium, collegiatorum ac inferiorum ecclesiarum Prælatiis, Capitulis, aliisque personis ecclesiasticis, sæcularibus, et quorumvis ordinum, etiam Mendicantium, (præsertim ejus congregationis, cujus dictus Martinus est professus, et in qua degere vel morari dicitur) regularibus, exemptis, et non exemptis, nec non universis et singulis Principibus, quacunque, ecclesiastica vel mundana fulgentibus dignitate, Regibus, Imperatoribus, Electoribus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Capitaneis, conductoribus, dominicellis, communitatibus, universitatibus, potentatibus, civitatibus, terris, castris et locis, seu eorum habitatoribus, civibus et incolis, omnibusque aliis et singulis supradictis per universum orbem præsertim in eadem Alemannia constitutis, mandamus, quatenus sub prædictis omnibus et singulis pœnis c), ipsi, vel eorum quilibet præfatum Martinum, complices, adherentes, receptatores, et fautores personaliter capiant d), et captos ad nostram instantiam retineant, et ad nos mittant; reportaturi pro tam bono opere a nobis et sede apostolica

a) Brachium sæculare excitabit hic rugitus.

b) Confundantur omnes inique agentes supervacue.

c) Vide quomodo Ecclesiam non amore ut Christus societ, sed vi ac terrore, ut tyranni, cogat. Quis ferret talem pastorem?

d) Nunc tandem expediebat plures esse Curtisanos, qui tantum hominum cogerent.

remunerationem præmiumque condignum a); vel saltem eos, et eorum quemlibet de metropolitanis, cathedralibus, et aliis ecclesiis, domibus, monasteriis, conventibus, civitatibus, dominiis, universitatibus, communitatibus, castris, terris ac locis, respective tam clerici et regulares, quam laici omnes et singuli supradicti, omnino expellant. Civitates vero, dominia, terras, castra, villas, comitatus, forticilia, oppida et loca quaecunque ubilibet consistentia, earum et eorum respective, Metropolitanas, Cathedrales, Collegiatas, et alias ecclesias, Monasteria, Prioratus, donus, conventus, et loca religiosa vel pia, cujuscunque ordinis (ut præfertur) ad quæ præfatum Martinum, vel aliquem ex prædictis declinare contigerit, quamdiu ibi permanserit, et triduo post recessum, ecclesiastico subijcimus interdicto. b) Et ut præmissa omnibus innotescant, mandamus c) insuper universis Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, patriarchalium, metropolitanarum et aliarum cathedralium ac collegiatarum ecclesiarum Prælatiis, Capitulis, aliisque personis ecclesiasticis, sæcularibus et quorumvis ordinum supradictorum regularibus fratribus, religiosiis, monachis, exemptis, et non exemptis supradictis ubilibet, præsertim in Alemannia constitutis, quatenus

-
- a) Præmium pollicitum iis, qui nos prodiderint, et pretio paciscitur proscriptorum capita. Vere Romanus est. Dic mihi vero, Decime, quid facies in die visitationis et calamitatis longe venientis? Non fugis? a futura Dei ira?
- b) Interdicit sacris. En pictatem ejus Pontificis, qui se pacificum appellari nuper, quasi novus orbi Salomon illuxisset, voluit.
- c) Nihil facit aliud, quam mandat, jubet, imperat, decernit, vetat, inhibet, terret, minatur. Nimirum Imperatorem ostendit se. Veram heus tu, Leo, ne superbi! „Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.“

ipsi, vel eorum quilibet sub similibus censuris et pœnis eo ipso incurrendis, Martinum, omnesque et singulos supradictos, qui elapso termino, hujusmodi mandatis seu monitis nostris non paruerint, in eorum ecclesiis, dominicis et aliis festivis diebus, dum inibi major populi multitudo ad divina convenerit, declaratos hæreticos et condemnatos publice nuncient, faciantque et mandent, ab aliis nunciari, et ab omnibus arctius evitari. Nec non omnibus Christifidelibus, ut eos evitent pari modo, sub prædictis censuris et pœnis. Et præsentis literas, vel earum transsumptum sub forma infra scripta factum, in eorum ecclesiis, monasteriis, domibus, conventibus, et aliis locis, legi, publicari, atque affigi faciant. Excommunicamus a) quoque et anathematicamus omnes et singulos cujuscunque status, gradus, conditionis, præ eminentiæ, dignitatis aut excellentiæ fuerint, qui, quo minus præsentis literæ, vel earum transsumpta, copiæ, seu exemplaria in suis terris et dominiis legi, affigi, et publicari possint, fecerint, vel quoquo modo procuraverint, per se, vel alium, seu alios, publice vel occulte, directe vel indirecte, tacite vel expresse. Postremo, quia difficile foret, præsentis literas ad singula quæque loca deferri b), in quibus necessarium

a) Tandem ad ultimum evadit leonina feritas. Ubi si in isto musicorum tuorum strepitu licet audire tibi Leo, scire cupio, qua confidentia hoc agas? Putasne in tua esse potestate, interficere animas, quæ non moriuntur, et vivi ficare, quæ non vivunt? Quare autem mentiris populo Dei credenti mendaciis? An nefas esset hoc, si non solum sceleratam hanc a nobis bullam, et omnes huic similes fortiter arceremus, sed et ipsos occideremus publice bullarum caupones?

b) Huic difficultati subvenientes denuo edendam curavimus. Multum enim nostra interest, talem tuam tam splendide Bullam latissime circumferri.

foret: volumus, et Apostolica autoritate decernimus, quod earum transumptis manu publici notarii confectis et subscriptis, vel in alma urbe impressis, et sigillo alicujus ecclesiastici praelati munitis, ubique stetur, et plena fides adhibeatur, prout originalibus literis staretur et adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Et ne præfatus Martinus, omnesque alii supradicti, quos præsentis literæ quo libet concernunt ignorantiam earundem literarum, et in eis contentorum omnium et singulorum prætereundere valeant, litteras ipsas in basilicæ principis Apostolorum, et cancellariæ apostolicæ, nec non cathedralium ecclesiarum Brandenburgensium, Misnensium et Mörspergensium valvis affigi et publicari debere volumus; Decernentes, quod earundem literarum publicatio sic facta supradictum Martinum, omnesque alios et singulos prænominatos, quos litteræ hujusmodi quoslibet concernunt, perinde arceant, ac si literæ ipsæ die affixionis et publicationis hujusmodi eis personaliter lectæ et intimatæ forent; quum non sit verisimile, quod ea, quæ tam patenter fiunt, debeant apud eos incognita remanere. a) Non obstantibus constitutionibus b) et ordinationibus apostolicis, seu supradictis omnibus et singulis, vel eorum alicui, aut quibusvis aliis a sede apostolica prædicta, vel ab ea potestatem habentibus, sub quavis forma, etiam confessionalis, et cum quibusvis, etiam fortissimis clausulis c) aut ex quavis causa, seu grandi consideratione indultum, vel concessum existat, quod interdicti, suspendi,

a) At cognoscimus, sed non agnoscimus. Hæc tandem est hebetudo nostra.

b) Omnia perrumpit hoc fulmen, etiamsi apostolicum opponatur quid. Atque ita Satanam expellit Satanas, ut spes sit divisum ejus intra se regnum, mox ruiturum,

c) Adamantinis illis et maximi emptis.

vel excommunicari non possint per literas apostolicas, non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales id importantes de indulto hujusmodi mentionem, ejusdem indulti tenores, causas et formas perinde ac si de verbo ad verbum insererentur, ita ut omnino tollatur præsentibus pro expressis habentes. Nulli ergo omnino hominum a) liceat, hanc paginam b) nostræ damnationis, reprobationis, rejectionis, decreti, declarationis, inhibitionis, voluntatis, mandati, hortationis, obsecrationis, requisitionis, monitionis, assignationis, concessonis, condemnationis, subjectionis, excommunicationis et anathematicationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei c) ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus, se noverit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum, anno incarnationis dominicæ millesimo quingentesimo vigesimo, XVII. Kalendis Julii, Pontificatus nostri anno octavo.

Visa. R. *Milanesius.*

Albergatus.

-
- a) Utinam omnes legant ac intelligant, ut qualis sit arbor, ex fructu arboris pernoscant! Hoc inprimis optamus, Decime! Tantum abest, ut refugere hoc tuum edictulum volumus. Sit hoc igitur anteactæ vitæ testimonium tibi. Hic te fœtus prober.
- b) Sexcentis nominibus inscribit tale suum tantum decretum Decimus.
- c) Quam in tua manu habes. Nam quid omnium est, quod non arrogetis vobis, Pontifices? Quibus nos vicissim cum Tertulliano respondemus: „condamnamur a vobis, a Deo absolvemur.“ Hoc nos dirimat!
-

Ulrichus Huttenus ad Leonem X.

Hæc super Bulla tua habuimus, Pontifex Leo, quam præstabat Romæ contineri apud sanctum Petrum, ut perpetuo lateret, quam tanto cum pudore (si te modo pudet dedecoris,) foras et in lucem emitti. Quare ne non semper aliquid recte moneamus te, pretium operæ est, isti tuæ licentiæ modum statuere, et petulantes hujus generis Bullas frenare, ne plus æquo se effundant. Paulus jubet etiam a specie mali abstinere te, tanto minus debet, apertum te offendiculum præbere populo Christiano, cui jam persuasum ipsi quoque est, in Germania præsertim, ex Pontificalibus constitutionibus, ut nuni vulgo sunt, tanto quancunque deteriore esse, quanto sit recentior. Noli vero commutare veritatem Dei in mendacium; et humanas vestras constitutiones, ab avaritia et ambitione depromptas, divinis præferre mandatis, et Dei verbo. Illud imprimis desiste, amore lucri, divinæ scripturæ sensum iniquis detorquere modis, et ab se alienum reddere, ac fascinare fidelium mentes, ne veritati obediunt. Nam quid conaris tam manifestis tuis flagitiis boni speciem inducere? quum possim, si in concertationem me perduxeris, unum in Germania Episcopum ostendere omnibus, a quo^{vi} ac fraude extorsisti quater sexagies mille aureos. Est hoc tondere oves? Aut spelunca latronum facta est domus Domini? Tandem cupiditatibus tuis obsiste, atque istam tempera rapacitatem tuam, confidens in verbis mendacii, ac dicens quotidie: Templum Domini, Templum Domini! et: Pax, Pax! quum non sit pax. Nam ut hominum genus fallas, his fraudibus non potes illum latere cordium scrutatorem, qualis sis. Memineris vero flagelli inundantis, ubi

transibit, ne veniat super te, et pseudecclesiam istam tuam, totamque semel conculcet pessimorum Romæ hominum colluviem. Quid enim Romæ habes præter infinitum illum musicorum tuorum, et adsentatorum gregem, nisi meros fures, meros impostores, fraudatores, prædones, aut aliter malos homines; qui quasi aucupes ponunt laqueos, et pedicas ad capiendum quotidie hinc aliquid? Parcius præterea lacesse veritatis adsertores, ne malum ultro tibi concilies! Jam hoc enim clamant cum propheta passim multi: Quia corruit in plateis veritas, et æquitas non potuit ingredi; et facta est veritas in oblivionem, et qui recessit a malo, prædæ patuit. Quare meum est consilium, ne unquam in mentem veniat tibi, ulterius persequi Lutherum, cum iis una, quos ille commovit. Plures sunt enim, quam ut vel tibi, vel ulli Episcopo liceat tantum animarum, si possitis etiam, perdere. Vides jam ante mussitatum esse passim contra te, quod tam leviter et nulla de causa istud tuum fulmen jaculeris: quod non consideras, si in contemptum aliquando venerit, quantum offendiculi vulgo pariturum sit. Igitur mansuesce, et caritatis non fictæ illius, sed Christianæ et sinceræ officium fac! Exhibe te formam nobis ad imitandum: ac illud cura, non ut explearis tu, sed ut nos pascamur! Quod ubi decreveris, tum scientia posthac pasce nos et doctrina, non Bullis! jam pertæsum est harum enim. Indulgentias vero tuas nauseamus, ut æque nihil! Pontificiæ dotes sunt sapientia, puritas, castitas, et rerum omnium contemptus. Has amplectere. Sic enim fiet, ut colat te Germania, quum amare viderit, non oppugnet, ubi terrere perenserit. Decet autem benevolentia vincere te omnes, vi cogere neminem. Hæc libere: sed vere, ut et res sunt, et tempora ferunt. Vale, ex Germania. M. D. XX.

*Dirumpamus vincula eorum, et
projiciamus
a nobis jugum ipsorum.*

LXV.

Ulrichi Hutteni

ad

Erasmus Roterodamum

Epistola.

Einleitung.

Dieser Brief ward im Jahre 1520 geschrieben, und befindet sich nicht in der Wagenseilischen Sammlung, wohl aber in Mosers patriotischem Archiv, VII. p. 23. Er führt folgende Ueberschrift:

DESYDERIO ERASMO ROTERODAMO,

Theologo Christianiss. amico adorabili salut.

Moguntiae, Coloniae aut ubi ubi est.

Erasmio Roterodamo Ulrichus Huttenus
S. D.

Male mihi cedat, quidquid hoc est, quod tanto cum periculo incepti, hoc temporis, nisi me sollicitum magis habet tua salus, quam mea fortuna, Erasme optime! Itaque cum, quo spectet res, plane videas, miror, quid ibi *) agas, ubi et magna est, ut usquam alibi, nostrarum partium infensio et Decimi mandata grassantur nunc, ut audio, atrociter. Quin etiam exustis Lutheri libris, secure te consistere existimas; quasi non illius damnatio tuæ causæ sit præjudicium? aut tibi passuros putandum sit, qui Lutherum damnaverunt? fuge, heus tu, fuge, ac te nobis serva! Mihi periculi satis multum quidem est, etiam infinitum, sed tantundem animi periculis indurati, et fortuna, quæ ferat, tua alia causa est. Fuge, optime Erasme, fuge dum licet, ne siquid adversi (quod abominor) cadat, jam tum non sit hoc ipsum integrum, et necesse sit dicere hoc, quod sapiens nemo dixit, non putaram. Jam palam clamant isti, omnium horum autorem esse te, atque ab hoc fonte profluxisse, quidquid est, quod male nunc habet Leonem te prævisse nobis, te erudiisse, te primum incitasse libertatis studio hominum mentes, te esse illum a quo pendeamus alii. Quod etsi hujusmodi non est, quia tamen nosti, quocum genere hominum res nobis est, nullam debes

*) Zu Mainz, oder Köln.

concipere tantam spem, ut te his locis credas. Odiosæ sunt hæ in causa literæ, quanto magis, qui has tulit, qui eruditione Germaniam implevit. Age autem Derthusiensis *) ibi ad Decimum epistole, convitiis cum illo expostulantis, quod te in Germania ferat harum rerum Magistrum, cuius momenti est? plane fugiendum tibi existimo, si non magni facias tuum castum, tamen ut ne tanto præside, spolientur studia, tanto patre orbæ sint literæ. Si dubitares adhuc nihil fidum satis esse nobis, vel ab Alexandro doceri oporteret, quem quis putasset pecunia sacerdotali adversum nos conduci posse? Et tamen non oppugnat acrius hoc tempore alius. Tu autem leniter et subblandiendo tot jam annos tractato pontifice, etiam laudato, quid meruisti aliud, quam ut infense oderit et perditum velit? id quod magis etiam facere volet, quando jam videbit contra suum furorem arma expediri; quod jam ante factum esset, nisi Francisci **) consilium fuisset, Regem tentare prius, spe concepta, fore ut hoc ipse Rex agat, aut certe agentibus nobis conniveat; neque non factum arbitror, nisi omnia invertet sceleratus ille Sclavius Corolla Cæsari oblata, cuius præmium poscitur Lutherus et Ego. Ergo igitur eripe isthinc te, nam mihi armis agendum est, quod tibi ne obsit, prædico ante jam. Quod si non probas institutum tu meum, causam tamen cur hæc paro, improbare non potes: ut libera sit Germania: nam tunc vigeant etiam literæ et honor erit studiis. Difficile hoc tibi est præstare, inquis: difficillimum, sed tamen conari pulchrum est, quidquid eveniat etiam, nam eventis rerum pugnare non est meum, quod fortuna momentum habeat, ibi animo et virtute conabor. Quod si cui occurram

*) Ohne Zweifel Wilhelm v. Enkenfort, welchen Pabst Hadrian im Jahr 1532 zum Bischof ernannte, hier gemeint.

**) Franz v. Sickingen.

occasioni, quis impedit optatum his consiliis exitum contingere; sin contra eveniet, tamen nullum est tam prudens Pontificis consilium, quod extinguere hoc a nobis excitatum semel incendium liceat. Profecto enim ardebunt ista, quantumcunque, reluctantibus ipsis, etiam si nos opprimant. Jam alios enim pariet vehementiores etiam libertatis adsertores cinis iste noster. Atque eo magis ago hæc quod futurum hoc scis. Conaborque omnia et undecumque licebit ansam nobis arripiam, nihil non tentabo. A quo nullæ minæ, nulla quæ abducant pericula satis sunt. Semel infixum in libertate animam dirimi non patiar. An possem pati, cui tam inhonesta proposita sit servitus, nisi rebellem? Egone mollibus serviam sacerdotulis? delicatulis istis cynedidis parcam? impudicos adorem Pontifices? hominum nullius bonæ frugis imperata faciam? cum toties summis imperatoribus negasse hoc majores meos sciam? nec ea sit, quæ tautam indignationem ferat, mea natura? Prius omnia perdidero. Quod ut ne dubites, quo agitem animo, jam persuasi ipse mihi, fatale hoc esse Hutteno pro patria periclitante, quod constanter adeo proposui, ut clariorem nullam, quam quæ pro communi libertate obeatur, mortem esse existinem. Agite igitur, optimi cives, adeste populares, propellantur improbi a Germania Domini, solvatur turpis servitus, pudendum abjiciatur jugum. Germanos esse nos meminerimus, neque hic quisquam sit, quem delectet vivere, si non possit libere. Aliquid non omnia præciudet, si, quod isti sperant, intercedet regis edictum. Neque omnia illa refugia clauserit, omnia subdlexerit auxilia. Quem ego tamen credo abductum nunc pessimo consilio, non diu facturum etiam hoc. Aliquando enim ad se redibit, neque semper romanensium palponum consiliis subvertendum se præbebit, cum quia tot exemplis commoveri enim facile est, nihil esse ibi fidum, tum vero, quia

tempus adesse videtur, quo hæc aboleatur Tyrannis. Quod etsi a me fieri non possit, tamen initia sumere poterit; ubi qui sunt isti, qui ad quietem hortantur, quasi vero forti viro, qualis esse laboro, quiescere sit, despicabilem servire servitutem, hoc præsertim tempore, quo ad summum conscendit hæc indignitas, quo isti nihil non licere sibi volunt, quo sacra profanaque omnia impie, ut nunquam prius, miscentur, quo mentiri et fraudare regium est et Pontificium, diripere et furari etiam sacrum. Hinc tu laude conatus es revocare hos; benigne id quidem, sed vincente ipsorum dementia nihil eblanditus es. Jam non est igitur tempus, ut desperata sanitate, cujus in tantum capaces isti non sunt, abjiciamus putrida cadavera? exuramus et aboleamus? quod si vi et armis conemur efficere, ut his obreviamus furis, erigine, qui fortitudine nostræ temeritatis appellatione obructabit? fuerit: at nos hanc gloriam existimabimus, neque sequemur tamen gloriam, sed libertatis studio, periculis ultro nos objiciemus. Neque enim servire poterimus, quibus etiam servientes in Germania videre alios grave est. Et fortasse invitis hominibus suæ libertatis autores erimus. Quæ ideo pluribus ad te scripsi, ut ubi quæ hic parentur scires, cognoscere tibi liceret, quam non sis tutus illic, ubi maxime obsistitur remergenti tandem libertati, et tenacissime hæret servitus. Quare consilium est meum, ne tanti facias illud istic otium, ut in summo periculo conquiescere in animum inducas. Multum te cupiunt Basilienses tui, quæ mora est, quæ eo concedas quamprimum, præsertim nusquam liberiores cum sint homines, suapte alioqui natura, nunc Lutheri etiam scriptis et meo quodam poemate Germanice scripto, mire inflammati. In summa isthinc te eripe et manifestum discrimen prudenter declina. Hoc te ego hortor, quem, ut id faciam, cum ipsi persuadere tibi non possent, communes amici pie admodum exorarunt.

Da aliquid omnium votis, si non parcis tue salutis. Novum hoc tuum in commune benefactum erit. Cede nostris precibus, qui istorum terrorem contemnis. Concede amicorum desideriis, si istorum vim non fugis. Non tanti fuerit Erasmo Lovanium, ut illius ergo sui fructu universam fraudare velit Germaniam. Nimis magni constiterit unius urbis amor, si hanc publico præferas desiderio. Memineris venenum esse clam et sicas esse memineris, si manifesta non times. Hoc, qui te amant, efflagitant, quorum tandem studiis concede, et te nobis in commune serva ac optime vale. *) Ex Ebernburgo per amanuensem. Idib. Novembris Anno M. D. XX. quæ in puerum meum contulisti, in ipsum me collata arbitrare. Reddam vicem. Ipsum non remittam hinc. Neque enim carere possum fido magistro.

*) Was nun folgt, ist von Huttens eigener Hand geschrieben.

LXVI.

In

Incendium Lutheranismi Exclamatio

Ulrichi Hutteni Equitis.

E i n l e i t u n g.

Gleichzeitig beinahe mit der glossirten Bulle
erschien :

IN INCENDIUM LUTHERANUM
EXCLAMATIO ULRICHI
HUTTENI
EQUI-
TIS.
ANNO DOMINI
M. D. XXI.

Dies Gedicht zählt nur zwey Blätter in 4.
Panzer besaß die Original Ausgabe, die sehr
selten geworden ist.

Es steht ferner in folgender Sammlung:

CONTENTA

Ulrichi ab Hutten Equitis Germ. Exclamatio,
in incendium Lutheranum.

Chunradi Sarcotoris saxofranci, de eadem
re ad Germanos Oratio.

Carmen elegans et doctum, in Hieronymum
Aleandrum, hostem Germanicę libertatis.

Conclusiones decem christianissime, per Andream
Bodenstein, de Carlostad. Vvittenbergę disputate.

Die Sammlung zählt zehn Quartblätter.
Panzer besaß sie. Außerdem ist dies Gedicht
auch in Luthers lateinischen Schriften
Wittenberg. T. II. p. 154 abgedruckt worden.

Die Uebersetzung des „*Incendium*“ trifft
man in Huttens teutschen Schriften
(V. Band der sämmtl. Werke).

In incendium Lutheranum Exclamatio.

Ergo tot insomnes rapiunt incendia noctes?
 Sanctaque veriloqui morientur scripta Lutheri?
 Hoc flammæ dederint scelus? hoc peccabitis ignes?
 Auxilium ferat unda piis, cadat imber ab alto,
 Extinctum ferele malum. Da, Christe, tuorum
 Hoc votis, precibusque piis, si scribere dignum est,
 Et servare diu, nunquam mutabile verum.
 Testamenta tui si recte adsumimus oris.
 En, pereunt tua verba, pater! Tua dogmata triste
 Dantur in exitium. Mundo quam tu ipse dedisti
 Pessum it libertas. Immiti oppressa Tyranno
 Servit, et indignum tua fert ecclesia regnum.
 Non licet ingenua verum depromere lingua,
 Aut leges mandare tuas. Humana jubemur
 Credere, divinæ decreta silentia loqui.
 Impius Ausonia dominatur ab urbe sacerdos,
 Regna super mundi. Sublimein vulgus adorat
 Pontificem. Jubet ille Deum se intendere ritu,
 Deposcitque coli vice numinis, itque revinctus
 Purpurea mollis chlamyde, et squallentibus auro
 Induitur tunicis. Triplici diademate vertex
 Cingitur. Huic autem, quoties se ostendere vulgo
 Atque palam proferre libet, sua terga repente
 Subjiciunt bis sex juvenes. Ea libera turba est,
 Et puto, Germana est, ruit innumerabile circum
 Scribarum vulgus, et turba ignobilis oci,
 Quique notant, quique inveniunt, fraudumque magistri,
 Et technarum, omnisque doli, scelerumque satores
 Sartoresque mali, tua nunc ecclesia, Christe!
 (Namque hoc prætextum est, quo toti illuditur orbi.)

58 In incendium Lutheranum Exclamatio.

Hæc persona boni est, tantum complexa malorum.
 Quod tu Christe rediens, statues sine fine ferendum?
 Tandem intentatam vindex justissime fraudem,
 Et factum toties tibi fucum, ulciscere tandem.
 Ecce tui adsertor verbi, qui multa docebat,
 Multaque scribebat, quo vindice pulsa redibat
 Lex tua, pro levibus revigebant vera fabellis,
 Nominis ille tui præco, quem vera docentem
 Dilexere pii, turba adversata malorum est,
 Dat nunquam meritam sub iniquo iudice pœnam.
 Quo tu oculos, pie Christe, tuos, frontisque severæ
 Tende supercilium; teque esse ostende neganti.
 Namque hæc haud quisquam faceret, qui te esse putaret.
 Qui te contemnunt igitur, medumque tonanti
 Ostendunt digitum, tandem iis te ostende potentem.
 Te videat ferus ille Leo, te tota malorum
 Sentiat inlucies, scelerataque Roma tremiscat,
 Ultorem scelerum; discant, te vivere saltem,
 Qui regnare negant. Sit, quo terrere nocentes,
 Solarique pios liceat, compesce superbe
 Grassantem in leges, et libera jura furorem.
 Audaces cohibe mentes. Obsiste tyrannis,
 Insontes qui fraude necant, vique omnibus instant.
 Et nunc ardentes, tua fortia verba libellos
 Respice, magne pater, dirumque ulciscere factum.
 Te petit hæc rabies, tua sunt opprobria, legi
 Vis fit ista tuæ. Contra scelus omne probatur
 Laudaturque nefas. Tandem expergiscere! Tandem
 Ut se quisque gerit, meritæ sint præmia vitæ.
 Divinum superet verum, servetur honestum.
 At pereat flammis Aleander Apella sub istis.
 Autores scelerum pereant, sævumque Leonem
 Emissæ repetant furia. Conflagret ab igni,
 Quo nunc innocuum petit impia Roma Lutherum.

Jacta est alca.

LXVII.

Bilibaldi Pirkheimeri

ad

Huttenum

Epistola

Bilibaldus (Pirkheimer.)

Hutteno S.

Nihil aliud in causa fuit, Hutteno optime, quod tam diu nihil ad te scripsi, quam certi nuntii penuria: nam incertis nihil committere volui. Nosti enim malevolorum insidias, quorum improbitate non solum literæ interceptiuntur, sed et interceptæ depravantur, depravatæ vero traducendi gratia circumferantur. Accedebat, quod ignorarem, ubinam a facie tanti inimici delitesceres, aut quo tandem literæ essent mittendæ. Sed dubia hæc Bucerus (jam et noster) sustulit: cujus opera pristinam negligentiam reparare possumus. Quod vero mihi ob Romanensium injurias compateris, ac me tam amice solaris, gratias humanitati tuæ ago. Omnem moverunt lapidem, ut mihi obsessent. Sed Deus me hucusque ab eorum fraudibus custodivit, ac dehinc (ut spero) plane liberabit. Proinde tam etsi in civitate libera sim natus, non tamen penitus mei juris sum. Senatui igitur nostro me obedire oportuit, qui rem hucusque prudentius quam virilius egit, nec sine impensa tamen. Nec mihi tam Lutheri quam Capionis amicitia nocuit, cujus inimici præcipue me infestarunt. Sed cuncta hæc mihi laudi duco. Quin et Eccius dedolatus *) non parvas mihi sus-

*) Eccius dedolatus autore Joanne Francisco Cottalambergio poeta laureato. Dafs Pirkheimer der Verfasser dieser Satyre ist, bewies hinlänglich I. B. Riederer in seiner Schrift: *Beitrag zu den Reformationen = Urkunden, betreffend die Händel, welche D. Eckhey Publication der päpstlichen Bulle im Jahr 1520 erregt hat* Alt. 1762. pag. 142 — 191.

citavit turbas. Nam me ineptiarum illarum auctorem asserunt. Ita undique inimici in me impetum fecerunt, et talem quidem, ut etiam vir constans terreri posset. Sed adhuc vivo et vitali perfruor aura, quamvis illi me adhuc infestent. Sed valeant. Quam prudenter in omnibus egere, ostendet exitus. De literis nihil, nisi podagrans podagræ scripsi laudes, quas si jusseris, ad N. mittam, qui ideo mihi carus est, quia me carum habet. Vale. (1521.)

LXXI.

D i a l o g i H u t t e n i c i

novi, perquam festivi:

A. *Bulla* vel *Bullicida*.

B. *Monitor* primus.

C. *Monitor* secundus.

D. *Prædones*.

E i n l e i t u n g.

Der Gang, welchen die Verhandlungen des Reichstages zu Worms, und die Angelegenheiten der Religion im Jahre 1521 nahmen, die Umtriebe der päpstlichen Legaten und der kurialistischen Parthei in Teutschland, die Gesinnungen, Maafsregeln und Beschlüsse Karls V., endlich die Rüstungen und der große Plan Franz von Sickingens, an dessen Seite Hutten während dieser Zeit in der Ebernburg war, veranlaßten mehrere Schriften, welche den frühern an Kühnheit und Begeisterung nichts nachgaben, und namentlich auf Sickingens und seiner Freunde riesenhaftes Projekt einer förmlichen religiöspolitischen Restauration Teutschlands zu Gunsten der alten Kaisermacht, und einer teutschen, im Geist von Luthers Ansichten errichteten, Kirche, sehr viel historisches Licht werfen. Diese Schriften sind: vorliegende vier Gespräche, die Invectiven wider die päpstlichen Oratoren, wider die zu Worms versammelte Pfaffenschaft, die Apologie für Luthern an Karl V., endlich einige andere teutsche Schriften und Briefe.

Die Sammlung der vier Gespräche in 4. faßt siebenunddreißig Blätter, die nicht paginirt sind, und ist dem Pfalzgrafen Johann am Rhein, welcher Huttens Genie und Freiheitsliebe

zu schätzen wußte, und ihn zu standhafter Verfolgung seiner Ideen aufforderte, gewidmet. Auf dem Titelblatt ist Huttens Bildniß, geharnischt, zu sehen, mit der Umschrift:

VLR. AB HVTTEN. GERM.

LIBERT. PROPVG NAT.

Auch das IACTA EST ALEA fehlt hier nicht.

Die Zueignung:

ILLVSTRISS. Principi ac domino Dn. Joanni Palatino Rheni, Bavariae Duci et Spanheyme. Comiti Vhrichus ab Hutten Eques Salutem.

geht bis zu Ende des ersten Blattes. Vom zweiten bis neunten Blatt folgt die *Bulla*; von der zweiten Seite des neunten, bis zur ersten des vierzehnten der *Monitor primus*; von der zweiten Seite des vierzehnten Blatts bis zu Ende des neunzehnten der *Monitor secundus*, sodann bis zu Ende die *Prædones*.

Illustrissimo Principi ac Domino Domino Joanni
 Palatino Rheni, Baviaræ Duci et Spanheymensi Comiti.

Nuper quum aperuisses te mihi, Princeps illustrissime, et de causa publicæ libertatis quid sentias, ostendisses, efflagitasti, si quid liberioris scripti in lucem postea ederem, ut ejus facerem te quam primum participem; facile impetrasti. Nam cui legenda mea rectius misero, quam ei, qui et cum judicio leget, et scripta tueri poterit? En hoc igitur nomine petunt te novi tres dialogi, in hac specula, quæ se libertati jampridem aperuit, tumultuaria lucubratione a me compositi, ejus argumenti quod pæne unice tractandum mihi tempestate hac, relinquatur, in quibus si non nitide omnia, expolite, et cum gratia, tamen Libertas est, quam te quærere, dicebas, in scriptoribus. Nunc propositum est, irritare modis omnibus amentiam istorum. Tantum abest, ut metuum terribantes eos: scio enim, diuturnum non esse, quod possint in quamcunque partem. Quare etiam confirmo eos, qui formidine correpti nuper sunt, quando videbant stipatum tot Cardinalibus et Protonotariis Cæsarem ad nos accedere. Nam ibi nostræ quidem causæ metuum nihil est; sed illius miserendum potius, qui se, in hoc rerum fastigio, invertendum iis monstris præbeat. Vale optime, ac libertatem tuere. Ex Ebernburgo, Idib. Januarii M. D. XXI.
